

DE PRAKTIJK VAN DE BEREKENING EN PRESENTATIE VAN VALUTAKOERSVERSCHILLEN IN DE JAARREKENING

door Dr. J. Klaassen

1 Inleiding

Recentelijk hebben zowel Van Helleman [1975] als Leijten [1977] in dit blad artikelen gewijd aan de problematiek van de valuta-omrekening. Het eerstgenoemde artikel bevat een uiteenzetting over de omrekeningsmethoden die bij de balanswaardering worden toegepast, het laatstgenoemde poogt normen af te leiden waardoor „goede” en „slechte” methoden kunnen worden onderscheiden.

De bedoeling van dit artikel is om materiaal aan te dragen, waaruit blijkt hoe in Nederlandse ondernemingen deze problematiek is „opgelost”, en welke motiveringen aan gekozen benaderingen ten grondslag liggen.

Inzicht in praktische moeilijkheden, en in de motiveringen die hebben geleid tot de keuze van een bepaalde benadering in de praktijk kan een licht werpen op het probleem, dat door louter literatuurstudie niet kan worden verkregen. Mede daardoor kan deze informatie hopelijk een bijdrage leveren aan de oplossing.

In het vervolg van dit artikel zal in paragraaf 2 een zeer korte inleiding worden gegeven tot de problematiek. In paragraaf 3 zal verslag worden gedaan van een onderzoek dat de auteur instelde bij 20 Nederlandse ondernemingen. Tenslotte zullen in paragraaf 4 enkele conclusies worden getrokken.

2 De problematiek

Internationaal werkende ondernemingen kunnen bij het opstellen van hun jaarrekening te maken krijgen met de invloed van valutakoerswijzigingen op diverse elementen van de balans en de resultatenrekening. Bij de balanswaardering kan deze problematiek ontstaan indien activa en/of passiva in vreemde valuta zijn genoteerd; bij de resultatenbepaling indien transakties met het buitenland zijn gedaan, hetzij via import of export hetzij via buitenlandse dochterondernemingen.

Men kan de totale problematiek o.i. het beste onderverdelen in een tweetal vraagstukken, *n.l.*

1. Het probleem van de berekening van de omvang van de valutakoersverschillen.
2. Het vraagstuk van de verwerking en presentatie van de berekende koersverschillen in de jaarrekening.

In het onderstaande wordt kort ingegaan op de bovenstaande deelvragen.

ad. 1. Berekening van de omvang van de koersverschillen

Van Helleman heeft een duidelijke beschrijving gegeven van de in de literatuur voorkomende omrekeningsmethoden voor de posten van de geconsolideerde balans. Men kan voor de omrekening van balansposten gebruiken:

hetzij de *historische valutakoers* (h.v.k.), ook wel genoemd historische koers.
 hetzij de *koers per balansdatum* (k.u.b.), ook wel genoemd eindkoers.

In het algemeen bepleit men voor vorderingen en schulden het gebruik van k.u.b. Er bestaan echter meningsverschillen omtrent de omrekening van vooral de volgende balansposten:

- vaste activa;
- deelnemingen;
- voorraden;
- langlopende schulden.

In de literatuur worden gewoonlijk vier methoden onderscheiden. Deze methoden zijn in onderstaand overzicht weergegeven.

<i>methode</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>balanspost</i>	<i>current- non current methode</i>	<i>monetary non-monetary methode</i>	<i>closing rate methode</i>	<i>„temporal principle”</i>
vaste activa	h.v.k.	h.v.k.	k.u.b.	x)
deelnemingen	h.v.k.	h.v.k.	k.u.b.	x)
voorraden	k.u.b.	h.v.k.	k.u.b.	x)
langlopende schulden	h.v.k.	k.u.b.	k.u.b.	k.u.b.
kortlopende vorderingen en schulden	k.u.b.	k.u.b.	k.u.b.	k.u.b.

- x) – omrekening tegen h.v.k. als deze posten tegen historische kosten worden gewaardeerd.
 – omrekening tegen k.u.b. indien deze posten tegen actuele waarde worden gewaardeerd.

ad methode 1: De current-non current methode.

De gevolgde waardering leidt ertoe dat koersverschillen worden berekend over het saldo werkkapitaal van de buitenlandse deelnemingen. Immers over de langlopende schulden en de activa met een lange omlooptijd wordt geen valutarisico onderkend: deze worden omgerekend tegen h.v.k.

ad methode 2: De monetary-non monetary methode.

Deze maakt onderscheid tussen geldposten en niet monetaire posten. De eerstgenoemde worden tegen k.u.b., de laatstgenoemde tegen h.v.k. omgerekend. Per saldo ontstaan dus omrekeningsverschillen over de netto monetaire debiteuren/crediteuren positie van een buitenlandse deelneming.

ad methode 3: De closing-rate methode,

die alle balansposten tegen k.u.b. wenst om te rekenen, zodat het valutarisico van een deelneming tot uitdrukking wordt gebracht over de boekwaarde van het bedrag dat de moeder in de deelneming heeft geïnvesteerd.

ad methode 4: Het „Temporal Principle”, [zie Lorensen, 1972].

Een calculatiewijze die als een combinatie van methode 2 en 3 kan worden beschouwd. Deze methode stelt dat posten gewaardeerd tegen *historische prijzen* ook tegen *historische koersen* (h.v.k.) moeten worden omgerekend, en posten gewaardeerd tegen *actuele prijzen*, ook tegen *actuele koersen* (k.u.b.) moeten worden omgerekend. Deze methode werkt dus *neutraal* ten opzichte van de gebruikte waar-

deringsgrondslag. „Waardering tegen historische kosten” wordt geïnterpreteerd als „de in het verleden in het buitenland geïnvesteerde hoeveelheid moedervaluta”.

Globaal zijn ten gunste van bovengenoemde methoden de volgende argumenten aangevoerd: zo is *methode 1* (de current-non current methode) verdedigd vanuit de gedachte dat er op lange termijn gezien stabiele wisselkoersen zijn. Vergelijken met methode 2 is het verschil vooral gelegen in een andere behandeling van voorraden (k.u.b.) en langlopende schulden (h.v.k.). Van snel omlopende voorraden wordt zo reeds een koersverlies/winst genomen zodra dit kan worden geconstateerd. Maar met het nemen van koersverlies/winst op langlopende schulden wordt gewacht tot deze worden afgelost. De current-non current methode is lang in de V.S. toegepast, en heeft tot 1969 als een conservatieve waardering gefungeerd wegens de relatief sterke positie van de dollar.

Methode 2 is vooral verdedigd vanuit het oogpunt dat slechts geldposten aan wisselkoersveranderingen onderhevig zijn, en voorts (maar dan uitgewerkt via het temporal principle (methode 4)) op basis van de gedachte dat de prijsbasis die bij een waarderingsgrondslag geldt, niet moet worden aangetast door de vertaling. Met andere woorden: bij waardering op basis van historische kosten passen slechts historische koersen, omdat vertaling op basis van huidige koersen een vertekening van de historische investering zou geven. Bij waardering op basis van actuele prijzen past slechts vertaling door middel van huidige koersen.

Methode 3 is vooral verdedigd tegenover methode 2 door een beroep te doen op de resultatenpresentatie [zie Parkinson, 1972, hoofdstuk 7]. Bij deze gedachte speelt met name een rol dat aldus de kosten in de moedervaluta gemeten even hoog zijn als de kosten gemeten in lokale valuta. Voorbeeld: een afschrijving groot \$ 100 per jaar op een machine eigendom van een dochtermaatschappij in de V.S. zal onder methoden 1 en 2 bij een historische koers van $\$ 1 = f 3,60$ steeds als een afschrijving van $f 360,-$ op de geconsolideerde jaarrekening van de moeder blijven verschijnen, ook al daalt de koers later tot $\$ 1 = f 2,50$. Bij toepassing van de huidige koers wordt de afschrijving dan $f 250,-$. Een additionele reden om de afschrijvingen bij de koersontwikkeling aan te passen is volgens sommigen [zie b.v. Seidler, 1972] dat de koersdaling waarschijnlijk een dalende winstverwachting in termen van de moedervaluta zal meebrengen (indien het niet waarschijnlijk is dat de winstgevendheid in lokale valuta gemeten bij een devaluatie zal stijgen). Door het tot uitdrukking brengen van de koersdaling benadert men dus meer de ontwikkeling van de verwachte winstgevendheid dan door de oude koers te handhaven. Ook ondernemingen die geen te consolideren buitenlandse deelnemingen hebben, kunnen diverse soorten activa en passiva in buitenlandse valuta hebben. Bij het omrekenen van deze activa en passiva zowel voor balanswaardering als voor winstbepaling doen zich dezelfde alternatieven voor: men kan hetzij tegen h.v.k. hetzij tegen k.u.b. omrekenen.

ad. 2. Verwerking van koersverschillen

De hierboven beschreven methoden en argumenten ten gunste van deze methoden, zijn allemaal gebaseerd op de gedachte dat de berekende koersverschillen winst- resp. verliesposten zijn. Echter als alternatief zou men bepaalde koersverschillen als vermogensmutaties kunnen beschouwen die geen invloed hebben op het resultaat. De argumentatie ten gunste van bovengenoemde methoden zal

mede worden beïnvloed door de vraag of de berekende koersverschillen als elementen van het resultaat dan wel als rechtstreekse vermogensmutaties moeten worden beschouwd.

Ziet men alle wisselkoersveranderingen als resultaatposten, dan houdt de keus tussen één van de methoden 1 t/m 4 slechts een keus in van de *timing* van resultaten. Met andere woorden: aangenomen dat koersen schommelen, dan zullen de methoden voor een onderneming per jaar tot een verschil in winst en grootte van het eigen vermogen leiden, maar over de gehele levensduur van de onderneming bezien zullen de winsten in totaal bij elk van de methoden gelijk zijn; dit geldt ook voor de componenten van kosten en opbrengsten.

Men kan de verhouding tussen balanswaardering en resultatenbepaling dus bij deze benadering zien als twee kanten van dezelfde medaille. Door toepassing van de „all inclusive concept of income” is het verschil in vermogen tegelijkertijd een verschil in winst, maar aangezien er te eniger tijd wordt afgerekend zullen deze verschillen slechts „tijdelijk” zijn, d.w.z. de verschillen in resultaat kunnen worden geïnterpreteerd als waarderingsverschillen van activa en passiva, die bij de afwikkeling weer recht getrokken worden.

In de Amerikaanse literatuur en praktijk denkt men sterk in termen van de all inclusive concept of income, hetgeen ook tot uitdrukking is gekomen in de recente richtlijnen. Wel wordt de wenselijkheid in de literatuur verdedigd [zie b.v. Parkinson, 1972, hoofdstuk 5], om bepaalde opgetreden koersverschillen wel onmiddellijk in de balans te verwerken, maar de verwerking van de resultatenrekening uit te stellen tot het moment van „realisatie”, b.v. door boeking van het ongerealiseerde verschil als een transitorische post. Deze mogelijkheid is blijkens een onderzoek van het Federal Executives Institute tot 1974 ook door een aantal ondernemingen toegepast [zie FASB Discussion Memorandum, 1974, p. 100].

In Europa echter, zijn velen van mening dat de wisselkoersveranderingen niet allemaal als elementen van het resultaat, maar ten dele als vermogensmutaties moeten worden beschouwd. [Zie de nummers 1, 5, 6, 10 en 11 van de literatuurlijst.]

Past men deze laatste gedachte toe, dan rijst de vraag welke koersveranderingen buiten het resultaat kunnen worden gehouden, en op grond van welke overwegingen. Globaal wordt hier wel onderscheid gemaakt tussen koersverschillen uit operationele activiteiten, en koersverschillen uit hoofde van vertaling van „bezit”. Dit criterium is niet *eenduidig*, maar er wordt globaal het volgende mee bedoeld: valutaverschillen ontstaan bij de, tijdens de verslagperiode verrichte normale verkoopactiviteiten en inkoopactiviteiten van moeder en dochter, worden als *resultaat* beschouwd. Valutakoersverschillen resulterende uit het gedurende de periode aanhouden van het bezit van de buitenlandse dochter worden als *vermogensmutatie* beschouwd. Met andere woorden: er wordt voor gepleit om de relevante posten van de beginbalans van de dochter om te rekenen tegen de eindkoers, en het verschil tussen het beginvermogen en het aldus herrekenende beginvermogen als een vermogensmutatie te beschouwen; terwijl de koersverschillen ontstaan uit import en export activiteiten als elementen van resultaat tot uitdrukking worden gebracht. Door sommigen is dit gemotiveerd met de hantering van een bepaald instandhoudingscriterium [zie bijv. C. Zwagerman, 1970]. Wilschut heeft de door AKZO gevolgde methode verdedigd door er op te wijzen dat wisselkoersverschillen voortvloeiend uit een omrekening van de beginpositie niet

een gevolg zijn van bedrijfsactiviteiten, en dus noch bij het moederbedrijf, noch bij de dochter als kosten kunnen worden beschouwd. Zij zijn puur een gevolg van veranderingen in de maatstaf waarmee wordt gemeten en behoeven de lokale positie van de dochterondernemingen niet te beïnvloeden [K. P. G. Wilschut, 1975, p. 244].

Tenslotte kan nog als een belangrijk punt van de verwerking van koersverschillen worden genoemd: de vraag of men opbrengsten en kostenposten van geconsolideerde buitenlandse deelnemingen tegen eindkoersen of tegen gemiddelde koersen moet omrekenen. In geval van consolidatie van een buitenlandse deelneming worden zowel de balans als de resultatenrekening per het einde van de verslagperiode in de moedervaluta omgerekend.

De omrekening van balansposten tegen eindkoersen, sluit boekhoudkundig aan bij een resultaat dat ook tegen eindkoersen is berekend. Dit resultaat wordt bereikt indien alle kosten- en opbrengstposten eveneens tegen eindkoersen worden omgerekend.

Sommigen geven er echter de voorkeur aan om de kosten- en opbrengstposten om te rekenen tegen koersen die golden op de tijdstippen van de transacties (dus bij benadering: gewogen gemiddelde koersen).

3 Het onderzoek en de uitkomsten daarvan

3.1. De opzet

Teneinde inzicht te krijgen in de wijze waarop Nederlandse ondernemingen deze problemen benaderen, heeft de auteur gesprekken gevoerd met directieleden en/of staffunctionarissen van 20 ondernemingen (zie bijlage 1).

De onderzochte ondernemingen zijn zodanig geselecteerd dat zij uit verschillende branches afkomstig zijn, (zowel handel, industrie en dienstverlening, als conglomerates). Voorts is de aard van de relatie van de onderzochte ondernemingen met het buitenland zeer verschillend: internationaal vervoer, internationale handel, en activiteiten via buitenlandse vestigingen (permanent of tijdelijk). Daardoor werd gepoogd te bereiken dat zo veel mogelijk facetten van de problematiek bij de gesprekken aan de orde konden komen.

De gestelde vragen waren gericht op het verkrijgen van inzicht in:

- de gevolgde methoden van berekening en verwerking van valutakoersverschillen.
- de motivering voor de gekozen benaderingen.

Inhoudelijk waren de vragen gericht op de in paragraaf 2 genoemde deelproblemen; n.l.:

- De berekening van de omvang van de koersverschillen.
- De verwerking en presentatie van de berekende koersverschillen.

Daarnaast werden nog vragen gesteld om inzicht te krijgen in de effecten van de gevolgde omrekeningsmethoden op de beoordeling van de winstgevendheid van buitenlandse dochterondernemingen.

Dit laatste element is toegevoegd omdat het potentieel een verklaring zou kunnen zijn voor hantering van bepaalde omrekeningsmethoden. Interne beleidsbe-

oordeling bleek echter van gering belang als verklaringsgrond voor dit onderdeel van de externe verslaggeving.

Omdat de uitkomsten echter o.i. interessant zijn, worden de bevindingen toch gerapporteerd.

3.2. Resultaten

Wij zullen de uitkomsten van het onderzoek presenteren in de volgorde van bovenstaande opsomming.

3.2.1. De omrekening van activa en passiva van geconsolideerde buitenlandse dochterondernemingen

Zoals in onderdeel 2 is aangegeven bestaan nauwelijks verschillen van mening over de behandeling van korte termijn vorderingen en schulden van buitenlandse dochters in het kader van de consolidatie. Deze worden gewoonlijk tegen eindkoersen d.w.z. koersen per balansdatum omgerekend. De meningsverschillen, tot uitdrukking gebracht in de verschillende in onderdeel 2 genoemde methoden, concentreren zich rond de behandeling van vaste activa, voorraden en langlopende schulden.

De 20 onderzochte ondernemingen gebruikten de volgende omrekeningsmethoden voor hun geconsolideerde deelnemingen:

a. omrekening alle activa en passiva tegen eindkoers (k.u.b.)	12
b. omrekening deel activa tegen hist. koers, en deel tegen eindkoers	8
waarvan alleen vaste activa tegen hist. koers (h.v.k.)	7
vaste activa en voorraden tegen hist. koers (h.v.k.)	1

Hieruit kan worden afgeleid dat de theoretische indeling van paragraaf 2 niet stringent wordt gevolgd:

De current-non-current methode, welke inhoudt dat alle non-current assets en liabilities tegen historische koersen worden omgerekend, wordt niet gevolgd, immers de langlopende schulden in vreemde valuta worden tegen eindkoersen omgerekend. De monetary-non-monetary methode wordt slechts gevolgd door één onderneming die de Amerikaanse voorschriften hanteert.

Het temporal principle wordt door twee ondernemingen gehanteerd, nl. de laatstgenoemde onderneming, en door één onderneming die tegen eindkoersen (k.u.b.) omrekent, en dit combineert met integrale toepassing van de actuele waardegedachte. Wel volgen twaalf ondernemingen de closing rate methode door alle activa en passiva tegen eindkoersen te vertalen.

De zeven ondernemingen die slechts vaste activa tegen historische koersen omrekenen, passen geen van de in de literatuur genoemde methoden in zuivere vorm toe.

De gebruikte eindkoersen zijn gewoonlijk de koersen per balansdatum, waarbij twee ondernemingen vermelden dat in verband met verschillende balansdata van verschillende dochters niet alle koersen van dezelfde datum zijn.

Ook melden zes ondernemingen dat zij soms van de koersen per balansdatum afwijken op grond van koerswijzigingen na de balansdatum.

De door de ondernemingen gehanteerde koersen worden als volgt gemotiveerd:

De ondernemingen die vaste activa tegen *historische* koersen (h.v.k.) omrekenen:

Vier ondernemingen zijn van mening dat daling van de koers van buitenlandse valuta de waarde van de vaste activa niet behoeft aan te tasten, omdat geconstateerd kan worden dat het lokale prijspeil van deze activa in de landen van vestiging stijgt.

Eén van deze ondernemingen voerde aan dat haar transportmiddelen overal verkoopbaar zijn; dus is er geen reden ingeval van koersdaling van de lokale valuta deze activa „af te waarderen”.

Twee ondernemingen zijn van mening dat ten gevolge van de wijze van financiering van de vaste activa er geen koersrisico wordt gelopen. In één geval is de desbetreffende financiering ook tegen historische koersen omgerekend.

Eén onderneming vertrouwt er op dat op lange termijn gezien de koersverhoudingen wel constant zullen blijven.

Tenslotte melden twee ondernemingen als argument dat zij de getoonde koersschommelingen zoveel mogelijk willen beperken, en geeft één onderneming als motief op dat zij Amerikaanse voorschriften wenst te volgen (FASB8).
Samenvattend:

Het belangrijkste argument vóór toepassing van h.v.k. in de desbetreffende ondernemingen is dus de overtuiging van de concernleiding dat de waarde van de vaste activa als gevolg van lokale prijsstijgingen niet daalt, en dat derhalve een presentatie in de geconsolideerde balans tegen een lager guldenbedrag als gevolg van daling van de valutakoersen niet gerechtvaardigd is. Dit argument hangt sterk samen met de relatief sterke positie van de gulden, en met de gebruikte waarderingmethode (historische kosten).

De twaalf ondernemingen die de vaste activa van hun geconsolideerde deelnemingen tegen eindkoersen omrekenen (zij doen dit overigens ook voor alle overige balansposten) gaven de volgende motieven op:

De meeste ondernemingen motiveerden deze keuze met verwijzing naar de waarde van deze activa:

- Twee ondernemingen gaven te kennen dat er een waardedaling van vaste activa optreedt, als de te verwachten winstgevendheid in lokale valuta gemeten gelijkblijft, maar in gulden afneemt, als gevolg van daling van de lokale koersen.
- Twee ondernemingen noemden als belangrijk motief een resulterende „voorzichtige” waardering.
- Drie ondernemingen meenden dat waardering tegen eindkoers het beste de waardering tegen actuele waarde benadert.

Voorts vermeldde een viertal ondernemingen als een belangrijk praktisch voordeel van omrekening van vaste activa tegen eindkoersen, dat daarbij niet de noodzaak bestaat (zoals bij omrekening tegen h.v.k.) om de investeringen per jaar gesplitst te houden, omdat niet iedere jaargang tegen zijn eigen historische koers behoeft te worden omgerekend. Men kan per land van vestiging bij omrekening tegen eindkoers alle activa en passiva tegen dezelfde koers omrekenen.

Gewoonlijk worden de niet-geconsolideerde buitenlandse deelnemingen tegen eindkoersen (k.u.b.) gewaardeerd, ook indien men duurzame productiemiddelen tegen h.v.k. omrekent. Een uitzondering hierop wordt gevormd door een onderneming die de joint ventures tegen h.v.k. omrekent. Als motivering daarvoor werd opgemerkt dat het koersrisico beperkt is.

3.2.2. De omrekening van resultatenrekeningen van geconsolideerde buitenlandse dochterondernemingen

De posten op de resultatenrekeningen van de deelnemingen die in de consolidatie worden betrokken, worden daarbij omgerekend naar bedragen in de moedervaluta.

Zoals in paragraaf 2 is uiteengezet zal men de eenvoudigste aansluiting tussen de balans en de resultatenrekening verkrijgen indien men voor beide dezelfde omrekeningskoersen gebruikt. Dit houdt in dat opbrengsten en kostenposten tegen eindkoersen worden omgerekend, (behoudens afschrijvingen en kosten van grondstoffenverbruik, welke tegen historische koersen zouden moeten worden omgerekend, voorzover dit ook voor de bijbehorende niet-monetaire activa op de balans gebeurt.

Als alternatief zou men de kosten en opbrengsten tegen gemiddelde koersen kunnen omrekenen maar dan ontstaat eventueel een verschil tussen het resultaat berekend tegen gemiddelde koersen en het resultaat dat zou worden berekend op basis van vermogensvergelijking van begin- en eindbalans.

In de onderzochte ondernemingen werd steeds de afschrijving op vaste activa tegen h.v.k. „vertaald” indien de vaste activa tegen deze koers omgerekend waren. De overige posten van de geconsolideerde resultatenrekening werden echter als volgt behandeld:

<i>methode</i>	<i>aantal ondernemingen</i>
a. omzet en kostengegevens omgerekend tegen eindkoers	13
b. omzet en kostengegevens omgerekend tegen gem. koers, in dit geval	7
1. verschil tussen eindkoers en gem. koers als bijzondere bate/last	4
2. verschil tussen eindkoers en gem. koers via eigen vermogen	2
3. verschil tussen eindkoers en gem. koers via voorziening	1
Totaal aantal ondernemingen	<u>20</u>

Van de twintig ondernemingen publiceren zes kwartaalcijfers. Van deze zes berekenen er vijf hun kosten en opbrengsten over het boekjaar op basis van gemiddelde koersen.

Van de veertien ondernemingen die geen kwartaalcijfers publiceren, tonen slechts twee ondernemingen de kosten en opbrengstengegevens tegen gemiddelde koersen.

Als verklaring voor dit verschil in benadering werd door enkele gesprekspartners genoemd, dat de ondernemingen die hun kwartaalresultaten publiceren bijna automatisch (d.w.z. zonder nadere berekening van koersverschillen) hun kosten en opbrengsten kunnen bepalen door de desbetreffende gegevens van de kwartalen te sommeren.

Ondernemingen die minder frequent geconsolideerde gegevens berekenen, hebben soms centraal minder informatie beschikbaar, waaruit gemiddelde koersen kunnen worden afgeleid. Enkele ondernemingen voerden ook het boekhoud-

kundig verband dat ontstaat bij consolidatie van resultaatposten op basis van eindkoersen als een motief aan om de kosten en opbrengsten tegen eindkoersen te tonen.

3.2.3. De verwerking van de berekende koersverschillen (al dan niet via het resultaat)

Op grond van het voorgaande kan men de volgende soorten koersverschillen onderscheiden:

- a. geconstateerde koersverschillen op kortlopende vorderingen en schulden in vreemde valuta, zowel van de moeder als van de dochter, ontstaan doordat deze posten op de balans van de moeder tegen eindkoers zijn gewaardeerd, voor zover deze eindkoers afwijkt van de koers die werd aangehouden toen de vordering of schuld ontstond, resp. toen deze vordering of schuld op de beginbalans werd opgenomen.
- b. koersverschillen op langlopende vorderingen of schulden in vreemde valuta.
- c. koersverschillen ontstaan door de balans in lokale valuta (per begin boekjaar) van een buitenlandse dochter, geheel of gedeeltelijk om te rekenen tegen eindkoersen.
- d. correcties op de onder c. genoemde koersverschillen, ontstaan doordat de posten in de geconsolideerde resultatenrekening (omzet- en kostengegevens) niet tegen dezelfde koers worden omgerekend, als de activa en passiva in de geconsolideerde balans.

ad a. Koersverschillen op kortlopende vorderingen en schulden

Op de onder a. genoemde koersverschillen is in eerste instantie vaak het valuta-beleid gericht, omdat men in veel gevallen valutarisico's op deze posten kan afdekken door transacties op de valutatermijnmarkten. Volgt men deze policy dan schakelt men het risico uit, dat de koers wijzigt tussen het tijdstip waarop de transactie is gesloten, en het tijdstip waarop betaling plaatsvindt. Men dient ten behoeve van de termijntransacties te beschikken over goede informatie omtrent de omvang en looptijd van de openstaande posities.

Het karakter van de onderzochte ondernemingen verschilt nogal. Daardoor zijn er duidelijke verschillen in de mogelijkheden om valutarisico's uit te schakelen. In de meeste onderzochte ondernemingen worden koersrisico's grotendeels afgedekt. Bij gedecentraliseerde ondernemingen heeft men dikwijls instructies om per transactie af te dekken. Ingeval van gecentraliseerd financieel beleid wordt afgedekt op basis van totaalposities in valuta, waarbij dikwijls aan werkmatschappijen een verrekenkoers wordt opgegeven waartegen het resultaat wordt berekend, en de centrale clearingsinstantie het risico overneemt. Deze be-
slist soms per geval over al dan niet dekken van het valutarisico.

Ondernemingen die buitenlandse werken uitvoeren met een lange looptijd hebben dikwijls weinig mogelijkheden valutarisico's in te dekken op de termijnmarkt, maar beschouwen dit risico als één van de vele risico's waarmee zij bij hun calculatie rekening houden. Zij treffen dan ook geen administratieve voorzieningen als er tussentijdse koersschommelingen zijn, tenzij op het totale werk een verlies wordt verwacht. Wel kunnen deze ondernemingen de omvang van valutarisico's beïnvloeden door facturering zoveel mogelijk overeen te komen in valuta waarin de betalingen moeten worden verricht.

In een deel van de onderzochte ondernemingen worden slechts dekkingstrans-

acties afgesloten, als men daarmee verliezen denkt te kunnen voorkomen (dus b.v. niet, indien men vorderingen heeft in een relatief sterke valuta).

Geconstateerd kan worden dat de verschillen in verslaggeving over de hier optredende koersrisico's niet groot zijn: vrijwel alle ondernemingen nemen winsten en verliezen uit hoofde van deze risico's op als resultaat, en wel als deel van het exploitatieresultaat. Slechts in één geval worden deze resultaten in een voorziening opgenomen, die zo nodig ten laste van het resultaat wordt aangevuld. In enkele gevallen worden resultaten, ontstaan als gevolg van het achterwege laten van termijntransacties afzonderlijk getoond. Eveneens in enkele gevallen worden verliezen uit hoofde van (centraal) valutabeleid wel meteen genomen, maar winsten pas als de transacties zijn afgewikkeld. Meestal echter worden ook winsten die voortvloeien uit waardering tegen eindkoersen als resultaat beschouwd.

ad b. Koersverschillen op langlopende vorderingen en schulden in vreemde valuta

Deze categorie koersverschillen wordt gewoonlijk door de onderzochte ondernemingen in het jaar van ontstaan tot uitdrukking gebracht, omdat behoudens enkele uitzonderingen vrijwel alle ondernemingen deze tegen koersen per balansdatum waarderen. Een drietal ondernemingen heeft converteerbare dollar obligatieleningen uitstaan. Deze werden steeds tegen de historische dollarkoers omgerekend in verband met de conversievoorwaarden.

De wijze van verwerking van koersverschillen op langlopende leningen is niet uniform.

Een viertal ondernemingen boekt de koersverschillen via voorzieningen. Vijf ondernemingen namen deze koersverschillen via het resultaat, in de periode waarin ze ontstaan.

Vijf ondernemingen boekten de koersverschillen geheel of ten dele rechtstreeks via het eigen vermogen.

Enkele hiervan boekten bepaalde delen van deze koersverschillen via het resultaat, in één geval alleen de verliezen, in een ander geval de resultaten op langlopende vorderingen. Tenslotte werden in één geval koersverschillen samenhangend met leningen ten behoeve van acquisitie van deelnemingen via het vermogen geboekt, en koersverschillen op overige leningen via het resultaat.

In een zestal ondernemingen kwamen langlopende leningen in buitenlandse valuta niet vóór, of waren deze van weinig belang.

ad c. Koersverschillen ontstaan door omrekening van de balansposities van geconsolideerde deelnemingen naar eindkoersen

Deze koersverschillen worden qua omvang bepaald door de verandering in de valutakoers, en door de methode van omrekening van de diverse balansposten. Zoals in paragraaf 2 is uiteengezet kan men bepaalde posten hetzij tegen de koers per balansdatum (k.u.b.) hetzij tegen historische koers (h.v.k.) omrekenen. Uit paragraaf 3.2.1. bleek dat drie methoden worden gehanteerd:

- a. omrekening tegen k.u.b. van alle posten van de deelneming (12 ondernemingen). In dat geval wordt het hier bedoelde koersverschil dus berekend over het eigen vermogen aan het begin van de periode.
- b. omrekening tegen k.u.b. van alle posten behalve de vaste activa (7 ondernemingen). In dat geval wordt het koersverschil berekend over het eigen vermogen +/- vaste activa.

- c. omrekening tegen k.u.b. van alle posten behalve de vaste activa en voorraden (1 onderneming): dit houdt in dat het koersverschil wordt berekend over de netto monetaire debiteuren- of crediteurenpositie.

De aldus berekende koersverschillen werden op de volgende wijze verantwoord:

ad a:	– geheel via het resultaat	3 ond.
	– geheel via het eigen vermogen	7 ond.
	– via een voorziening, aangevuld uit het eigen vermogen	1 ond.
	– ten dele via het eigen vermogen ten dele via het resultaat	1 ond.
		<hr/>
		12 ond.
ad b:	– geheel via het resultaat	2 ond.
	– geheel via het eigen vermogen	1 ond.
	– via een voorziening, aangevuld uit het eigen vermogen	2 ond.
	– via een voorziening, aangevuld uit het resultaat	2 ond.
		<hr/>
		7 ond.

- ad c: Deze onderneming verantwoordt alle koersverschillen via de resultatenrekening, en past de regels van FASB8 toe.

Als motivering voor de keuze van de gehanteerde verantwoordingsmethoden voerden de onderzochte ondernemingen de volgende argumenten aan:

Van de vijf ondernemingen die alle koersverschillen ten laste van het resultaat brengen, hebben drie conservatieve waardering en winstbepaling als motief opgegeven, en één de wens om de Amerikaanse benadering van het „all inclusive income” te volgen.

De berekende koersverschillen vormen bij vier van de vijf ondernemingen onderdeel van de buitengewone baten en lasten. Bij één onderneming zijn de koersverschillen uit dezen hoofde van weinig belang wegens het geringe aantal buitenlandse deelnemingen.

Bij de acht ondernemingen die de koersverschillen geheel via de reserves boeken, worden deze koersverschillen gespecificeerd, op grond van de eis dat mutaties in de reserves moeten worden getoond. De meeste ondernemingen beschouwen deze verschillen niet als resultaat, omdat ze geen uitkomsten van activiteiten zijn. Deze gedachte is ten aanzien van Akzo door Wilschut [1975, p. 244] als volgt onder woorden gebracht:

„Daalt bijv. de U.S.\$ ten opzichte van de Nederlandse gulden in waarde door een revaluatie van de gulden, dan beïnvloedt dit niet of nauwelijks de financiële positie van de Amerikaanse Akzo ondernemingen. De daling van de guldenwaarde van het eigen vermogen van Amerikaanse ondernemingen vormt geen kosten noch voor de Amerikaanse, noch voor de andere ondernemingen van Akzo.

Op grond hiervan wordt de daling of stijging van de guldenwaarde van het eigen vermogen van buitenlandse ondernemingen rechtstreeks in het groepsvermogen gemuteerd en buiten de groepsresultaten gehouden. Daardoor wordt bereikt dat de nettowinst van de groep in principe gelijk is aan de optelsom van de nettowinsten van de bij de groep aangesloten ondernemingen.”

Ook werd als argument door enkele ondernemingen genoemd, dat men koersschommelingen liever buiten de resultaten zou houden.

Eén onderneming toonde de koersverschillen wel in de resultatenrekening maar bracht deze per saldo toch ten laste van het vermogen. Deze methode was volgens de directie mede op aandringen van de externe accountant gekozen.

Van de vijf ondernemingen die de koersverschillen via een voorziening boeken, hebben drie deze gevormd ten laste van het eigen vermogen, en twee ten laste van de resultaten. Twee ondernemingen motiveerden het gebruik van een voorziening door te wijzen op *fluctuaties* in de koersen. Twee ondernemingen noemden „balanspolitieke” motieven, waarbij ook een rol zou kunnen spelen dat ten aanzien van de specificatie van voorzieningen minder vergaande eisen worden gesteld dan aan de specificatie van (mutaties in) reserves. Eén onderneming putte tijdelijk koersverschillen uit een speciaal daarvoor gevormde voorziening, maar toen het bedrag van de voorziening ontoereikend was, werden deze als vanouds via het eigen vermogen geboekt. Van deze vijf ondernemingen toonden er drie de omvang van de koersverschillen.

Enkele onderzochte ondernemingen waren opgebouwd uit een aantal moedermaatschappijen waarvan één Nederlandse. In dat geval wordt een geconsolideerde balans- en resultatenrekening gemaakt in een andere valuta dan de Nederlandse, b.v. in ponden Sterling. De Nederlandse jaarrekening zal echter alsnog in gulden moeten worden omgerekend, waardoor een koersverschil ontstaat. Dit wordt ten laste of ten bate van het vermogen gebracht.

Zou men de geconsolideerde balans in gulden, of in een andere valuta hebben opgemaakt, dan zou dit grote gevolgen hebben voor de omvang van de valuta-koersverschillen, en voor de omvang van de daarbij behorende bijzondere baten en lasten of rechtstreekse vermogensmutaties. Ook andere gegevens als omzetgroei etc. zijn erg afhankelijk van de valuta waarin wordt gerapporteerd. Eén van de onderzochte ondernemingen had overwogen of men wel in gulden zou blijven rapporteren. In een aantal ondernemingen onderkende men wel de bovengenoemde effecten, maar werd het niet als een serieuze mogelijkheid of wens beschouwd om in een andere valuta te gaan rapporteren.

ad d. Correcties op de onder c. genoemde koersverschillen

Zoals blijkt uit tabel 2. worden in zeven ondernemingen omzet- en kostengegevens omgerekend tegen gemiddelde koersen, en zal men een correctie moeten maken, om de balans bij de resultatenrekening te doen aansluiten. Brengt men de wijze waarop deze correctie is verwerkt, in relatie met de wijze waarop de onder c. genoemde vertalingsverschillen zijn gepresenteerd, dan blijkt dat vijf van de zeven ondernemingen deze correcties op dezelfde wijze verwerken als de sub c. genoemde verschillen,

- nl.: 1 ond. via de voorzieningen
2 ond. via de reserves
2 ond. via het resultaat

De overige twee ondernemingen boeken deze correcties als buitengewone bate/last, terwijl ze de onder c. genoemde vertalingsverschillen rechtstreeks via het eigen vermogen boeken.

3.2.4. *De effecten van de gevolgde omrekeningsmethoden op de beoordeling van de winstgevendheid van dochterondernemingen*

De omrekeningsmethoden gehanteerd bij de consolidatie van buitenlandse dochterondernemingen zouden de beoordeling van de winstgevendheid van die dochters kunnen beïnvloeden.

Allereerst kunnen de directies van die dochters mede worden beoordeeld naar de mate waarin deze resultaten uitgedrukt in de moedervaluta behalen. Indien dat het geval is, zou dit kunnen leiden tot een beleid van dochterondernemingen gericht op het tonen van hoge resultaten in de moedervaluta.

Daarnaast zou de concernleiding het resultaat gemeten in moedervaluta kunnen gebruiken als een indicatie omtrent de bijdrage van bepaalde dochterondernemingen van het totale resultaat.

Uit ons onderzoek bleek, dat in vijftien van de twintig onderzochte ondernemingen de uitkomsten van de dochters, in verband met de beoordeling van het gevoerde beleid, in *lokale* valuta beoordeeld worden. In twee ondernemingen waren de buitenlandse dochters van gering belang, terwijl in drie andere ondernemingen de beoordeling van de uitkomsten in guldens plaatsvond. Valutakoerswijzigingen werden in deze drie gevallen expliciet als mogelijke verklaringsgrond voor verschillen tussen budgetten en uitkomsten gebruikt. In enkele gevallen werd ons niet geheel duidelijk wie de verantwoordelijkheid voor valutakoersverschillen droeg, maar in deze gevallen waren de activiteiten van buitenlandse dochters zo zeer vastgelegd vanuit Nederland, dat deze dochters niet zelf aard en omvang van hun activiteiten konden bepalen.

Men kan uit het bovenstaande o.i. slechts concluderen, dat het eerstgenoemde effect, waarbij de wijze van verwerking van valutakoersverschillen de managers van dochtermaatschappijen motiveert tot een bepaald gedrag, niet of nauwelijks voorkomt.

Het tweede effect, de invloed op het oordeel van de topleiding over de bijdrage aan het resultaat, heeft vooral betrekking op de beoordeling van valutarisico's in verband met investering in buitenlandse dochters en met de financiering van de onderneming als geheel, en op de maatregelen die men zou kunnen nemen om risico's uit deze financiering, en uit de investering in buitenlandse dochters te beperken.

Zes van de twintig ondernemingen noemden pogingen om zoveel mogelijk lokaal te financieren, als een bijdrage aan het uitschakelen van valutarisico's in buitenlandse dochters.

Eén onderneming verklaarde dat men voor het concern als geheel tracht de investeringen in vreemde valuta te dekken door centraal leningen in de desbetreffende valuta aan te gaan. Daarmee wordt dus ook het omrekeningsverschil minimaal, waardoor zo weinig mogelijk het getoonde resultaat wordt beïnvloed, hetgeen de houding van de beleggers gunstig zou kunnen stemmen.

Vijf van bovengenoemde zeven ondernemingen tonen de omrekeningsverschillen als elementen van het resultaat, of via een voorziening. Twee onderne-

mingen brengen deze verschillen ten bate of ten laste van het eigen vermogen. Vijf van de zeven ondernemingen rekenen alle activa en passiva om tegen eindkoersen, zodat zoveel mogelijk lokaal financieren eveneens de omvang van de berekende koersverschillen minimaliseert. Twee ondernemingen rekenen hun vaste activa tegen historische koersen om, zodat zij slechts hun omrekeningsverschillen minimaliseren door lokale financiering mits het eigen vermogen de boekwaarde van de vaste activa overtreft.

Ook hier blijkt, dat het via het eigen vermogen, of als resultaat boeken van de omrekeningsverschillen invloed heeft op de vraag of men het koersrisico door lokaal financieren of op een andere wijze ontgaat.

Van een deel van de onderzochte ondernemingen is op het punt van de gevolgde methoden om het risico van investering in buitenlandse dochters te beperken, onvoldoende informatie ontvangen om een duidelijk beeld te kunnen geven; dit is vooral een gevolg van onze vraagstelling die voornamelijk gericht was op de administratieve behandeling van koersverschillen.

4 Conclusie

Het voorgaande overziende kan allereerst de conclusie worden getrokken dat er een *grote mate van verscheidenheid* bestaat in de verslaggeving over valutakoersverschillen. Deze verscheidenheid heeft zowel betrekking op de *berekening van de omvang* als op de *verwerking* (al dan niet via het resultaat) van berekende *koersverschillen* op deelnemingen en langlopende vorderingen en schulden.

Slechts de koersverschillen op kortlopende vorderingen en schulden worden vrijwel uniform berekend en steeds verantwoord via het bedrijfsresultaat.

Voorts kan worden geconstateerd, dat de in de literatuur gebruikte indeling in methoden niet met het beeld van de praktijk overeenstemt, immers zeer veel onderzochte ondernemingen hebben een systeem dat niet in de beschreven vier methoden kan worden ingedeeld, maar dat op bepaalde punten daarvan afwijkt.

De onderzochte ondernemingen blijken hun methoden van berekening en verwerking vooral te bepalen op grond van een eigen „filosofie”. Daarin speelt bij de berekening van koersverschillen vooral een rol, of er naar het oordeel van de ondernemingsleiding wel of niet koersrisico wordt gelopen over bepaalde activa. Bij de bepaling van de wijze van verwerking van de berekende koersverschillen (al dan niet via het resultaat), speelt naast de discussie over de vraag of koersverschillen die het gevolg zijn van het aanhouden van een bezitting wel of niet via het resultaat zouden moeten verantwoord, in een aantal gevallen ook het (on)gewenste effect op de hoogte van het resultaat een rol. De ondernemingen kunnen hier niet op nationale en evenmin op internationale richtlijnen steunen. Wel is een concept uitspraak van het I.A.S.C. gepubliceerd. Deze is vooral gericht op de presentatie van koersverschillen [Exposure Draft 11, 1977].

De interne beoordeling van buitenlandse dochterondernemingen blijkt in een groot aantal gevallen niet bepalend te zijn voor de wijze van omrekening en verwerking van deze deelnemingen in de consolidatie.

Pogingen om de effecten van een bepaalde wijze van verwerking en berekening van koersverschillen op het resultaat en of vermogen te voorzien (uitsluitend op basis van de jaarrekeningen) bleven helaas vruchteloos. Wel specificeren de

ondernemingen die koersverschillen welke zij rechtstreeks ten gunste of ten laste van het eigen vermogen boeken. De effecten van koersverschillen op het resultaat, of de mutaties in voorzieningen worden in veel gevallen niet gegeven. De wel bekende koersverschillen (bedragen die rechtstreeks via het eigen vermogen worden geboekt) zijn relatief ten opzichte van de omvang van het resultaat, de laatste jaren zo groot, dat het valuta-omrekeningsvraagstuk o.i. de aandacht verdient van velen, waaronder ook de aandacht van degenen die richtlijnen voor de verslaggeving opstellen.

Bijlage

In het onderzoek betrokken ondernemingen

- 1 AKZO N.V.
- 2 Ballast Nedam Groep N.V.
- 3 N.V. Borsumij Wehry
- 4 N.V. Handel- en Industrie maatschappij Ceteco
- 5 N.V. Deli Maatschappij
- 6 Estel N.V.
- 7 Hagemeyer N.V.
- 8 Holland Amerika Lijn Holding N.V.
- 9 Hollandsche Beton Groep N.V.
- 10 KNSM Group N.V.
- 11 N.V. Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappij
- 12 N.V. NSU (Ned. Lloyd Groep N.V.)
- 13 OCÉ van der Grinten N.V.
- 14 OGEM Holding N.V.
- 15 Pakhoed Holding N.V.
- 16 N.V. Philips Gloeilampenfabrieken
- 17 SHV Holdings N.V.
- 18 Thijssen Bornemisza N.V.
- 19 Unilever N.V.
- 20 VMF Stork N.V.

Aangehaalde literatuur

1. Accounting Standards Committee (U.K.) Exposure Draft 21 Accounting for foreign currency transactions, zie Accountancy October 1977.
2. Financial Accounting Standards Board (FASB), Discussion Memorandum, An analysis of issues related to Accounting for Foreign Currency Translation, 21 febr. 1974. Deze publicatie bevat een zeer uitgebreide bibliografie van literatuur verschenen tot 1974.
3. Financial Accounting Standards Board (FASB), Statement of Financial Accounting Standards no. 8 Accounting for the Translation of Foreign Currency Transactions and Foreign Currency Financial Statements, October 1975.
4. J. van Helleman, Omrekening van vreemde valuta's ten behoeve van het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening. M.A.B. juni 1975, pag. 254-267. Deze auteur is op 10 november 1977 gepromoveerd op een proefschrift getiteld „Valutaproblemen bij Bedrijfsbeleid en Verslaggeving”. Hiervan is geen gebruik gemaakt aangezien ons onderzoek in oktober 1977 werd voltooid.
5. International Accounting Standards Committee, (I.A.S.C.) Exposure Draft no. 11 Accounting for Foreign Transactions and Translation of Foreign Financial Statements, dd. 1 december 1977.
6. J. Leijten, Een evaluatie van valuta-omrekeningsmethoden. MAB juli/augustus 1977, pag. 302 e.v.
7. L. Lorensen, ARS no. 12, Reporting Foreign Operations of U.S. Companies in U.S. Dollars, New York, AICPA 1972.
8. R. MacDonald Parkinson, Translation of Foreign Currency, Toronto CICA, 1972.
9. L. J. Seidler, An Income Approach to the Translation of Foreign Currency Financial Statements. The CPA Journal, January 1972, pp. 26-35.
10. K. P. G. Wilschut, Het stelsel van waardering en winstbepaling toegepast door de AKZO-groep. MAB, mei 1975, pp. 241-247.
11. C. Zwagerman. Verwerking in de jaarrekening van verandering in de koersverhouding tussen valuta's. MAB, november-december 1970, pag. 436-447.